

M. Dumoulin, E. Stols, ed., *La Belgique et l'Étranger aux XIXe et XXe siècles* (Université de Louvain Recueil de Travaux d'histoire et de philologie 6e Série Fascicule 33; Louvain-la-Neuve: Collège Érasme, Brussel: Éditions Nauwelaerts, 1987, 323 blz.).

De overzeese geschiedenis in België is een vakgebied, waar men pas onlangs de handen in elkaar geslagen heeft. In 1984 kwam het voor het eerst tot een vergadering van de contactgroep 'België en het Buitenland in de 19de en 20ste eeuw'. Zoals de benaming al aangeeft, zijn in deze contactgroep niet alleen deskundigen op het gebied van de Derde Wereldgeschiedenis aanwezig. Ook zij, die de Europese contacten van België bestuderen, zijn er lid van.

Het produkt van de eerste bijeenkomst, de hier te recenseren bundel, draagt op het eerste gezicht dan ook een wat hybride karakter. Het boek begint met drie bijdragen, die de Belgische investeringen binnen Europa aan de orde stellen, zij het in het Europa van de semi-periferie om met Wallerstein te spreken: Portugal (Maria Christina Lourenco Cardoso, 'Investisseurs et investissements belges au Portugal, 1884-1914'), Oost-Europa (Béatrice Nizet, 'Le début des investissements pétroliers belges en Europe orientale, 1895-1914') en Italië (Anita Poletti, 'La S. A. Sucrierie et Raffinerie de Pontelongo').

Het merendeel van de artikelen in deze bundel handelt over de kolonisatie van de Belgische Kongo. Luc Vints geeft een overzicht van de koloniale films, die merendeels ten doel hadden het Belgische bestuur over de Kongo in een goed daglicht te stellen ('Afrika werd voorgesteld als een immense negerdancing'). Luc Duurloo beschrijft de 'koloniale lintjesregen' die Leopold II deed neerkomen op de Europeanen, die hem bij het bestuur en de verdediging van de Kongo behulpzaam waren. Het beste artikel over de Kongo is van de hand van Jean-Luc Vellut, die over 'détresse matérielle et découverte de la misère dans les colonies belges d'Afrique centrale, ca. 1900-1960' schrijft.

In zijn bijdrage wijst Vellut op het wankel economisch evenwicht in de Kongo vóór de koloniale verovering. Hongersnoden en epidemieën waren telkens terugkerende verschijnselen. De koloniale staat was aanvankelijk slechts geïnteresseerd in dat deel van de Kongolese samenleving, dat was verbonden met de produktie voor de wereldmarkt. Langzaam ontstond er onder de koloniale bestuurders echter de overtuiging, dat uitvoerproduktie niet goed kon functioneren in een samenleving, waarin de honger groot was en de levensverwachting klein. Tussen de wereldoorlogen wist de gezondheidszorg de belangrijke categorie van infectieziekten terug te dringen. De koloniale landbouwkundigen zagen erop toe, dat er voldoende voedselgewassen (waaronder het nieuwe manioc) werden aangeplant. Het desbetreffende Nederlandse beleid in Indonesië diende de Belgen daarbij als voorbeeld. Namen armoede, ziekte en honger echter wel af in de Kongo? De auteur is pessimistisch; ook gedurende de laatste 25 jaar van het Belgische bewind bleven grote delen van de Kongo onvoldoende voedsel voor de bevolking produceren en kwamen de Kongolezen op het platteland nauwelijks in aanraking met de koloniale gezondheidszorg.

Overigens bezaten de Belgen naast de Kongo in Brazilië een informele kolonie, gelegen in de provincie Mato Grosso. E. Stols beschrijft in zijn bijdrage hoe de Belgen — uiteraard aangevoerd door Leopold II — grote sommen in Brazilië staken in de hoop op rijke inkomsten uit de veeteelt, vleesindustrie en de rubberwinning. Op vaardige wijze maakt de auteur van dit artikel duidelijk, dat de Belgische interesse in Brazilië op niets kon uitlopen. In de eerste plaats hadden de investeerders met de keuze van de Mato Grosso als vestigingsplaats voor hun ondernemingen niet gerekend op de gevolgen van de slechte infrastructuur van dit nieuw

ontsloten gebied. Zij hadden er beter aan gedaan hun geld in de oostelijke gebieden rond Sao Paulo te beleggen of wellicht ook in de Minas Gerais; in beide gevallen was het vervoer van de in Brazilië vervaardigde exportproducten heel wat eenvoudiger geweest dan vanuit het binnenland. In politiek opzicht waren de Belgen naïef. Kon men in Afrika zonder veel effectieve lokale weerstand koloniën vestigen, in de Nieuwe Wereld was dat anders. De Brazilianen hadden geen bezwaar tegen grootscheepse buitenlandse investeringen en zelfs niet tegen het verhuur van grote stukken land aan buitenlandse maatschappijen. Maar een uitverkoop van een deel van hun land aan een Europese mogendheid ging de Brazilianen veel te ver en zij vonden daarbij natuurlijk de VS met hun Monroe-doctrine aan hun zijde. De Belgen hadden aan het einde van de vorige eeuw in Brazilië overigens een slechte naam: ook daar was men op de hoogte van de schandalen uit de Kongo. Stols wijst erop dat de Belgische poging om een kolonie in Brazilië te verwerven mislukt is, maar dat de Kongo heeft geprofiteerd van de in Mato Grosso verworven expertise op het gebied van de rubberwinning.

Het is jammer, dat de bundel geen overzicht bevat van de Belgische buitenlandse investeringen in het algemeen. Waarom waren de Belgische beleggers zo geïnteresseerd in de landen van Zuid- en Oost-Europa en in Latijns-Amerika? Was daar de concurrentie met de Engelse beleggers minder? Voorlopig lijken de desbetreffende bijdragen aan deze bundel te suggereren, dat er geen nauwe band bestond tussen het buitenlandse investeringspatroon van de Belgische beleggers en het Belgische aandeel in de imperialistische 'scramble' in Afrika.

De artikelen uit de bundel, die nog niet zijn genoemd, bevatten beschrijvingen en geen analyse. Hun titel zegt genoeg: Nadine Lubelski-Bernard, 'Images du nouveau monde ramenées par quelques Belges à la fin du XIXième siècle et au début du XXIième siècle'; Roland Baetens, 'De Archieven van de Agence Maritime Internationale en de Compagnie Maritime Belge' en Henk L. Wesseling, 'De overzeese studies in Nederland: historische ontwikkeling en hedendaags perspectief. De bundel wordt afgesloten met Michel Dumoulin en Jean Hanotte, 'La Belgique et l'Etranger, 1830-1962. Bibliographie des travaux parus entre 1969 et 1985'.

P. C. Emmer

H. Righart, *De katholieke zuil in Europa. Een vergelijkend onderzoek naar het ontstaan van verzuiling onder katholieken in Oostenrijk, Zwitserland, België en Nederland* (Dissertatie Nijmegen 1986, Publicaties van het Katholiek Documentatie Centrum; Amsterdam-Meppel: Boom, 1986, 360 blz., f59,50, ISBN 90 6009 752 1).

De laatste tijd zijn enkele historici toberig op zoek naar lijnen en patronen in de Nederlandse geschiedenis. In 1984 werd nog volstaan met een oordeel over de sociale geschiedenis: 'een pandemonium' (*TvSG*, XXXVI, 362). Meer recent opent een beschouwing van een 'achterwaartse interpretatie' van de geschiedenis van Nederland in het algemeen (K. Davids, J. Lucassen en J. L. van Zanden, *De Nederlandse geschiedenis als afwijking van het algemeen menselijk patroon* (Amsterdam, 1988) met de klacht dat een beeld van de verzuiling, dat centrale begrip in de jongste geschiedenis, is verpulverd, respectievelijk verkruid: 'De ene zuil na de andere (de liberale, de socialistische) zou eigenlijk de naam zuil niet verdienen. Eén van de zuilen die dan nog wel heeft bestaan (de katholieke) zou bij nader inzien toch niet zo'n aparte constructie zijn geweest, want een soortgelijk bouwwerk kon ook in andere landen worden gevonden'. Dit merkwaardige oordeel, op de rand van het verwijt nestbevuiling te hebben gepleegd, was gebaseerd op de hier te bespreken dissertatie. Er is dus alle aanleiding dit boek van Righart zorgvuldig te bekijken.